

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.239-2 КК УКРАЇНИ

О.В. Буцко

*аспірант кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Питання, що стосуються об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України, має істотне значення для теорії кримінального права та практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему об'єктивної сторони складу злочину в цілому досліджували: М.І. Бажанов, Ф.Г. Бурчак, М.І. Ветров, П.І. Гришаєв, М.П. Журавльов, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, Ю.І. Ляпунов, В.К. Матвійчук, А.В. Наумов, З.А. Незнамов, С.І. Нікулін, М.І. Панов, А.А. Піонтковський, П.Л. Фріс та інші. Проте до цього часу питання щодо об'єктивної сторони злочину незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає у дослідженні об'єктивної сторони злочину незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах.

Основні результати дослідження. У кожному складі злочину виділяють його елементи. Ними є: об'єкт злочину, об'єктивна сторона злочину (їх сукупність називають об'єктивними ознаками складу), суб'єкт і суб'єктивна сторона злочину (вони в сукупності називаються суб'єктивними ознаками складу). У своїй єдності ці об'єктивні і суб'єктивні ознаки й утворюють склад злочину [1, с. 92].

В юридичній літературі існують такі визначення понять об'єктивної сторони злочину: 1) під об'єктивною стороною складу злочину розуміють характеристику кримінальним законом зовнішніх ознак злочинного діяння [2, с. 131]; 2) стверджують, що об'єктивна сторона злочину – це зовнішній акт суспільно небезпечного посягання на охоронюваний кримінальним правом об'єкт, тобто акт вольової поведінки, який відбувається в об'єктивному світі і виражається в завданні й шкоди вказаному об'єкту або створенні загрози завдання йому шкоди [3, с. 128]; 3) інші автори характеризують об'єктивну сторону злочину як таку, що складається із суспільно небезпечного діяння, що завдало або здатне завдати істотну шкоду суспільним відносинам, що охоплюються кримінальним законом, а також із умов і обставин завдання цієї шкоди [4, с. 5]; 4) об'єктивна сторона злочину як сукупність передбачених законом ознак, що характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови, пов'язані з цим посяганням [5, с. 81-97]; 5) об'єктивна сторона злочину – це зовнішній прояв суспільно небезпечного посягання на той чи інший об'єкт, що знаходиться під охороною кримінального закону, тобто це передбачені кримінальним законом ознаки, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння [6, с. 106]; 6) об'єктивна сторона злочину – сукупність передбачених кримінальним законом ознаки, які характеризують зовнішній

прояв суспільно небезпечної дії, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивної умови цього посягання [7, с. 50]; 7) об'єктивна сторона злочину – суспільно небезпечне і протиправне посягання на інтереси, які охороняються законом, що розглядається з його зовнішньої сторони, з точки зору послідовного розвитку тих подій і явищ, які починаються з злочинної дії (бездіяльності) суб'єкта і закінчується настанням злочинного результату [8, с. 9]

Щодо ознак (форм) прояву об'єктивної сторони складу злочину, то всі автори одноставні у своїх поглядах на існування таких ознак об'єктивної сторони складу злочину, як діяння (дія або бездіяльність), злочинний результат (наслідки), причинний зв'язок, спосіб, час і місце вчинення злочину.

В науці кримінального права ці ознаки традиційно розділяють на обов'язкові та факультативні. Є декілька точок зору стосовно обов'язкової ознаки: 1) одні вчені відносять до них діяння, його наслідки і причинний зв'язок [9, с. 132-133]; 2) інші лише діяння, бо наслідки і причинний зв'язок, властиві тільки злочинам з матеріальним складом [10, с. 54; 11, с. 253]; 3) деякі автори відносять причинний зв'язок до факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину [12, с. 151].

Об'єктивна сторона, яку законодавець найчастіше описує в диспозиції статті кримінального закону, для успішної практики правозастосовних органів, повинна чітко визначити: а) в чому полягає злочин; б) як вчинено злочин і які наслідки він спричинив; в) за яких умов місця, часу, обстановки тощо він відбувався; г) за допомогою яких засобів і знарядь учинено злочин.

Установлення і законодавче закріплення ознак об'єктивної сторони злочину визначає межі дії кримінально-правової заборони, сприяє правильній кваліфікації вчиненого діяння, відмежуванню діяння від суміжних злочинів, а також проведенню профілактичних попереджувальних заходів з усунення причин та умов, що створюють можливість учинення злочинів тощо [13].

Окресливши форми прояву злочинного діяння ззовні (об'єктивні ознаки), наповнимо їх змістом прояву діянь, передбачених ст. 239-2 КК України, а саме незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах.

Таким чином, найбільш практичне й теоретичне значення для злочину, передбаченого ст.239-2 КК України, має безпосередній об'єкт злочину, який конкретизує та визначає їх ознаки, а отже відіграє вирішальну роль при кваліфікації вчиненого злочинного діяння.

І.І. Митрофанов та А.М. Притула безпосередній об'єкт досліджуваного злочину визначають як суспільні відносини, що забезпечують установлений порядок раціонального використання, зняття та перенесення поверхневого (грунтового) шару земель водного фонду [14, с. 58].

Зазначимо, що у Постанові «Про затвердження Порядку користування землями водного фонду» від 13.05.1996р. № 502 під встановленим порядком використання і захисту земель водного фонду, законодавець визначає, механізм користування землями водного фонду, виконання комплексу водоохоронних заходів і проведення експлуатаційних робіт для створення сприятливих

умов управління цих земель [15]. Тому, погоджуючись з думкою М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, визначаємо, що безпосередній об'єкт злочину, передбачений ст.239-2 КК України, є встановлений порядок використання і захисту земель водного фонду [16, с. 718].

Порушення встановленого порядку і захисту земель водного фонду, а саме незаконне заволодіння поверхневим шаром земель водного фонду, зменшує пропускну здатність річок та інших водних об'єктів, що викликає загрозу повеней та інших тяжких наслідків, а в більш глобальному аспекті здатне потягнути за собою істотну зміну екологічного балансу на відповідній території, деградацію навколишнього природного середовища [16, с. 718].

Додатковим об'єктом даного злочину можуть бути відносини, що забезпечують життя і здоров'я людей, довкілля, власність, інші блага.

Приділимо увагу аналізу обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.239-2 КК України.

Що стосується обов'язкової ознаки об'єктивної сторони даного складу злочину, то відповідно до диспозиції цієї статті Кримінального кодексу України вона полягає у незаконному заволодінні предметом злочину в особливо великих розмірах [17, с. 256], а саме незаконне заволодіння поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах.

У теорії і судовій практиці кримінального права, діяння є обов'язковою ознакою кожного складу злочину. Стаття 2 КК України встановлює, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кодексом. Формами вираження такого діяння згідно зі ст.11 КК України є дія або бездіяльність [18].

Тим самими, суспільне небезпечне діяння у диспозиції ст.239-2 КК України, є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного складу злочину, описане як «незаконне заволодіння поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах», якщо це спричинило тяжкі наслідки для життя, здоров'я людей чи навколишнього природного середовища, де тяжкі наслідки виступають як кваліфікуюча ознака [18].

Суспільно небезпечне діяння відмічається, що злочин, передбачений ст.239-2 КК України, може бути вчинений шляхом дії (коли особа неналежно виконує встановлені правила використання і захисту земель водного фонду, а саме поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду, чи вчиняє дії, що заборонені законодавством) та бездіяльності (яка має місце у випадку невиконання у повному обсязі або в частині вимог, передбачених встановленим законодавством правилами, за умови, що особа була зобов'язана їх виконати відповідно до цих правил та мала у даних конкретних умовах реальну можливість для цього).

Законодавець у ст.239-2 КК України, чітко визначає межі поняття «особливо великий розмір». Згідно з приміткою до ст.239-2 КК України, особливо великим розміром у цій статті, слід розуміти обсяг поверхневого (грунтового) шару земель, який становить понад десять кубічних метрів [18].

Отже, під поняттям «особливо великий розмір» можна розуміти велику екологічну шкоду, пов'язану з відновленням належної якості навколишнього природного середовища.

Способами вчинення злочину, передбаченого ст.239-2 КК України, є проведення діяльності на землях водного фонду, що в подальшому призводить до зниження або втрати родючості земель, порушення водного балансу, знищення рослинного світу, шляхом махінацій посадовими особами з виведення земель із земель водного фонду, проводячи без відповідного дозволу забір верхнього шару ґрунту, що призводить до порушення не тільки гумусного шару, а й структури ґрунту, а також порушення спеціальних правил, що спричиняє забруднення або псування земель водного фонду [19, с.120].

Із аналізу кримінального законодавства чітко відслідковується той факт, що для складу злочину передбаченого ст. 239-2 КК України, такі ознаки об'єктивної сторони, як знаряддя і засоби вчинення злочину не впливають на кваліфікацію вчиненого. Матвійчук В.К. зазначає, що під знаряддям вчинення умисного злочину з формальним складом розуміють ті предмети, матеріального світу, які винний спеціально використовує для вчинення злочину, тобто дій, щоб придати силу і спритності ногам і рукам [20, с. 210], у даному випадку це можуть бути інструменти, транспортні засоби, пристрої, технічне устаткування тощо.

Місце ознаки факультативної об'єктивної сторони складу злочину в юридичній літературі, визначається як територія, на якій було чітко почато, закінчено діяння або настали злочинні наслідки [21, с. 165]. Хавронюк М.І. вважає, що під зоною надзвичайної екологічної ситуації необхідно розуміти окрему місцевість України, на якій виникла надзвичайна екологічна ситуація, тобто ситуація, за якої сталися негативні зміни у довкіллі, що потребують з боку держави застосування надзвичайних заходів [22, с. 636]. У ст. 239-2 КК України місце вчинення злочину, як ознака його об'єктивної сторони складу за основним цільовим призначенням – є землі водного фонду [23]. Відповідно до чинного законодавства територія землі водного фонду підрозділяються на 2 частини: безпосередньо покриті водою (водопокриті, в том числі і дно) і прилеглі до водойм (призначені для використання й охорони вод) [24, с. 432].

Щодо часу вчинення злочину, то під ним необхідно розуміти час доби, рік, тиждень, місце, конкретний період, коли відбувається подія злочину, але на кваліфікацію ст. 239-2 КК України незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, ці ознаки не впливають, так як вони не зазначені в статті. Даний злочин є закінчений, з моменту незаконного заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах [18].

Висновок. Об'єктивна сторона формального складу злочину незаконно заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах характеризується як бездіяльністю, так і активними діями, які мають місце у визначений час, у певному місці, а саме мають місце у випадку невиконання у повному обсязі або в частині вимог, передбачених встановленим законодавством правилами, за умови, що особа була зобов'язана

їх виконати відповідно до цих правил та мала у даних конкретних умовах реальну можливість для цього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студ. юр. вузів і факт./М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація – Харьков : Право, 2001. – 416с.
2. *Пионтковский А.А.* Объективная сторона состава преступления / Курс советского уголовного права. Т.2. – М. : Изд-во «Наука», 1970.– 470с.
3. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления: Советское уголовное право. Общая часть – М. : Изд-во Московского университета. 1974. – 510с.
4. *Гришаев П.И.* Объективная сторона преступления: [учебное пособие] / Гришаев П.И. / Гельфер М.А., Гришаев П.И., Здравомыслов Б.В. – М. : ВЮЗИ, 1961. – 48с.
5. *Бажанов М.И.* Объективная сторона преступления // Уголовное право УССР. Часть Общая. – К. : Изд-во «Вища школа», 1984. – 400с.
6. *Бурчак Ф.Г.* Объективная сторона преступления: Уголовное право Украинской ССР на советском этапе. Общая часть / Бурчак Ф.Г., Фесенко Е.Ф. – К. : Наукова думка, 1985. – 448с.
7. *Чернишова Н.В.* Кримінальне право України: Тези лекцій і практичні завдання для курсантів Київського училища міліції МВС України / Чернишова Н.В., Володько М.В., Хазін М.А. – К. : Наукова думка, 1995. – 456с.
8. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления: [монография] / В.Н. Кудрявцев. – М. : Гос-ное издательство юридической литературы, 1960. – 244с.
9. *Трайнин А.Н.* Общее учение о составе преступления: [монография] / А.Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – 363с
10. *Познышев С.В.* Учебник уголовного права: Общая часть. Т.1. – М. : Госиздат, 1932. – 54 с.
11. *Таганцев В.С.* Русское уголовное право. Часть Общая. Т. 1. – Тула : Автограф., 2001. – 780 с.
12. *Андреев И.Л.* Рецензия на книгу Трайнина А.Н. Общее учение о составе преступления // Советское государство и право. – 1958. – № 3. – С. 149-151
13. *Андрушко П.П.* Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: [навч. посіб.] / П.П. Андрушко, А.А. Стрижеська. – К. : Юристконсульт, 2006. – 342с.
14. *Митрофанов І.І.* Співучасть у злочині: [навч. посіб.] / І.І. Митрофанов, А.М. Притула. – О. : Фенікс, 2012. – 205с.
15. Про затвердження Порядку користування землями водного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.1996р., № 592 – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-96-п> – назва з екрану
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – [6-те вид. перероб. і доп.] / За ред. М.І. Мельника, М.І. Ховронюка – К. : Юридична думка, 2009. – 1236с.
17. *Мельник П.В.* Питання кримінально-правової охорони земель водного фонду України / П.В. Мельник // Вісник Харківського Національного університету ім. В.К. Каразіна – 2012. – Вип. № 12. – С. 254-257.

18. Кримінальний кодекс України: Закон України від 01.09.2001р. № 2341-III – Ст. 447 // Відомості Верховної Ради України 2014. – № 2-3. – Ст. 41.

19. *Тальничук И.С.* Криміналістична характеристика злочинів у сфері земельних відносин // Право та державне управління. – 2013. – № 1 (10). – С.119-123.

20. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / В.К. Матвійчук. – К. : Національна академія управління, 2011. – 368с.

21. Советское уголовное право. Общая часть. – М. : Госиздат, 1977. – 165с.

22. *Дуборов О.О.* Злочини проти довкілля: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України – К. : Юрінком Інтер, 2001 р. – 674 с.

23. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001, № 2768-III – Ст. 27 // ВВР України 2013. – №41. – Ст. 551.

24. *Погрібний О.О.* Земельне право України: [підручник] / За ред. О.О. Погрібний, І.І. Каркаша – [вид. 2. перероб. і доп.] – К. : Істина, 2009. – 600с.

Буцко О.В. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України

У статті досліджується об'єктивна сторона злочину незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах. Пропонується визначення складових об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України.

Ключові слова: об'єктивна сторона, незаконне заволодіння, землі водного фонду, в особливо великих розмірах.

Буцко А.В. Объективная сторона состава преступления, предусмотренного ст. 239-2 УК Украины

В статье исследуется объективная сторона преступления незаконное завладение землями водного фонда в особо крупных размерах. Предлагается определение составляющих объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 239-2 УК Украины.

Ключевые слова: объективная сторона, незаконное завладение, земли водного фонда, в особо крупных размерах.

Butsko O.V. The objective side of the offense under Art. 239-2 of the Criminal Code Ukraine

This paper examines the Actus reus illegal land acquisition fund water in a large scale. It is proposed to determine the components of the objective of a crime under Art. 239-2 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: objective side, misappropriation, ground water fund, in a large scale.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2014.